

2.2.3. LA SEGURETAT I LA SOSTENIBILITAT AL LABORATORI DE FOTOGRAFIA DE LA FACULTAT DE BELLES ARTS

Autors: Mar Redondo i Arolas (Professora de Fotografia i Coordinadora del laboratori), Esther Catalina González (Professora de Fotografia)

Antecedents

El curs 1999-2000 es va inaugurar l'actual laboratori de Fotografia de la facultat de Belles Arts, gràcies a la col·laboració i els esforços del Deganat i del Departament de Disseny i Imatge.¹ El nou laboratori es va definir com un equipament multifuncional (plató, laboratori blanc i negre, laboratori color, laboratori gran format, laboratori procediments antics, espai polivalent, cambra fosca, àrea de reproducció, àrea d'acabats, despatx) per a les necessitats de docència i recerca de la Facultat de Belles Arts. El gestiona, des d'aleshores, el Departament de Disseny i Imatge, exercint-ne la coordinació.

Fins aquell moment, l'especialitat d'Imatge havia disposat d'un reduït laboratori que, a nivell tecnològic, no permetia desenvolupar les activitats docents específiques i resultava insuficient per al gran nombre d'alumnat que cursava les assignatures obligatòries i d'especialització en Fotografia, ja que donava cabuda a un nombre molt limitat d'usuaris. La perspectiva del temps i el grau de coneixement actual sobre aquesta matèria ens ha fet adonar, a més, de com resultava d'inapropiat en termes de seguretat, de salut i de sostenibilitat.

Com a espai docent, en el laboratori s'hi desenvolupen les pràctiques vinculades a la docència de fotografia de l'itinerari d'Imatge i s'hi realitzen diverses activitats tutoritzades pels mestres de taller i pel professorat de les assignatures que les imparteixen: *Fotografia I, Fotografia II, Tècniques de copiat en blanc i negre, Estudi fotogràfic, Fotografia estenopeica, Operacions bàsiques en el laboratori de blanc i negre, Positivació en gran format, Fotografia nocturna, Fotografia en color, Emulsió líquida, Positivació en material lith, Procediments fotogràfics del segle XIX.*

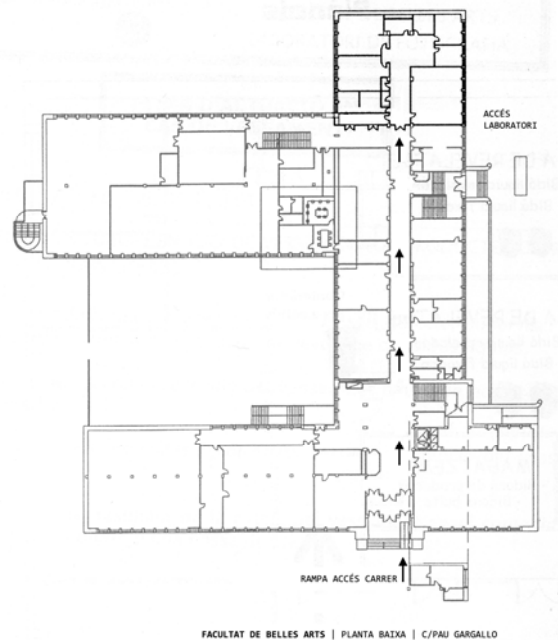
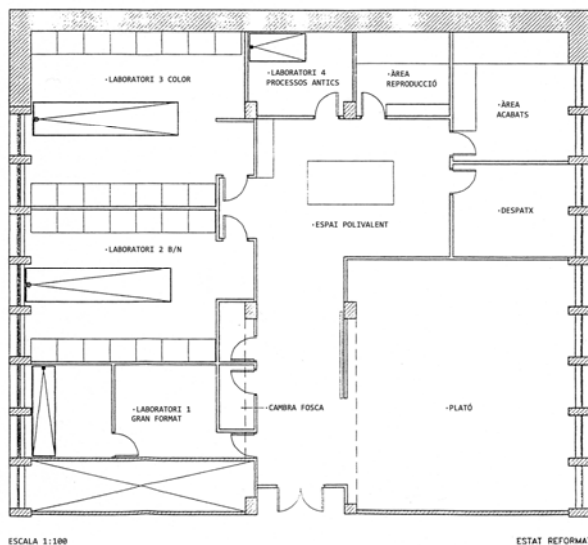

Figura 1. Plànol de l'actual laboratori de Fotografia.

Figura 2. Ubicació del laboratori de Fotografia en la Facultat de Belles Arts.

Malgrat el guany indubtable que va suposar el nou laboratori per als estudis d'Imatge, ja des de l'inici del seu funcionament ha presentat diverses mancances quant a equipaments i serveis, i sobretot, en els aspectes de la seguretat i la sostenibilitat en les activitats que s'hi desenvolupen. Així per exemple, durant els primers cursos en què el nou espai ja és actiu, els residus químics corresponents al processos de revelatge s'aboquen directament al desguàs en dilució amb aigua i el material sòlid (paper fotogràfic, envasos contaminants de productes químic, xassís de rodets, etc.) es disposa com a residu municipal amb la resta de residus. En el mateix sentit, el sistema d'extracció d'aire dels laboratoris químics es demostra insuficient, no es disposa de climatització que

¹ El Dr. Joan Hernández Pijuan, degà en aquells anys, va propiciar conjuntament amb l'aleshores cap d'estudis de la Facultat, la Dra. Ma. Dolors Tapias, que es concretés la realització d'aquest equipament reivindicat al llarg d'anys. El projecte es va realitzar amb la col·laboració del Dr. Manuel Laguillo i la Dra. Mar Redondo .

garanteixi el bon funcionament dels productes i equips al mateix temps que el confort dels usuaris, i diverses de les finestres que ja hi havia a l'edifici no poden obrir-se.

El naixement d'una consciència de la necessitat d'establir pràctiques segures i sostenibles al laboratori de Fotografia de la facultat de Belles Arts s'ha anat produint progressivament, a partir d'inquietuds individuals. Des del 2002, en els diversos informes sobre el laboratori de Fotografia que s'han anat presentant a l'administració del centre s'ha insistit en la necessitat de preveure una despesa per equipar l'espai en termes de seguretat, de confort i d'eficiència sostenible. De la mateixa manera, s'ha defensat la necessitat d'una partida pressupostària que en garantis la seva continuïtat en el temps. És a dir, gràcies a la col·laboració entre la coordinadora, els tècnics del laboratori i algun membre del professorat, s'ha vetllat, des d'aleshores, perquè la seguretat, la salut i la sostenibilitat fossin temes prioritaris per resoldre i mantenir. Així per exemple, ja el 2002, atesa la naturalesa dels materials amb què es treballa en un laboratori de Fotografia, i coneixedors de que la UB té contractat un servei de recollida de residus, es sol·licita que s'inclogui el laboratori de Fotografia de la Facultat en aquest circuit de gestió de deixalles.

Paral·lelament a l'evolució natural del sentit d'establir pràctiques segures i sostenibles i de la sensibilitat ecològica d'un petit col·lectiu de les persones vinculades a les activitats del laboratori, la Universitat de Barcelona inicia, algunes accions concretes. El març de 2003, el Servei d'Assessoria Jurídica de la UB fa arribar a tot el personal l'informe pel qual es comuniquen les responsabilitats que, com a professorat o personal tècnic, té cada membre de la comunitat universitària dins del marc de la legislació vigent.

Arrel d'aquest informe, la facultat inicia un seguit de tràmits per tal de garantir la seguretat en els tallers i laboratoris i per integrar el medi ambient en les seves diferents àrees d'activitat, reduir l'impacte mediambiental de les activitats que s'hi duen a terme i sensibilitzar el col·lectiu d'usuaris de la comunitat universitària envers la prevenció i la millora de la qualitat ambiental. A fi d'obtenir una anàlisi de la situació general de la facultat, es contacta amb l'OSSMA.² Del seu estudi en sorgiran l'informe d'*Avaluació de riscos de la facultat de Belles Arts (2003-2004)*, i l'informe de *Gestió de residus de fotografia. Laboratori de Fotografia. Facultat de Belles Arts, UB* (juny 2003) on es proposa un model a seguir per abordar el tractament de deixalles generades en les activitats que s'hi desenvolupen.

El juliol del mateix any, les circumstàncies climàtiques (altes temperatures estiuenques) posen en evidència les deficiències d'infraestructures del laboratori i agreugen les condicions de treball per als usuaris. A sol·licitud del mestre de taller del laboratori, l'OSSMA realitza una inspecció i emet un informe sobre el grau de desconfort tèrmic que conclou amb diverses recomanacions. Aquestes recomanacions coincideixen plenament amb algunes de les demandes que des del laboratori s'han anat fent: climatització dels espais, augment de la ventilació forçada i reparació de les finestres de les dependències del laboratori de Fotografia.

El Departament de Disseny i Imatge, doncs, a través de la seva coordinació del laboratori de Fotografia de la facultat de Belles Arts, sensible a les carències en matèria de salut i medi ambient, ha promogut des de fa anys i promou encara, les mesures preventives i les modificacions possibles, quant a recursos, instal·lacions i serveis que són al seu abast. En aquest sentit, es podria dir que un creixent grau de consciència col·lectiva, la complicitat de les diverses voluntats i el compromís de tots els agents implicats, així com el suport que van suposar les recomanacions de l'OSSMA van facilitar la coordinació perquè el curs 2004-2005, per primera vegada, s'establís un protocol d'actuació que afecta el tractament dels materials químics del laboratori de Fotografia. Aquest protocol comprèn les mesures de seguretat en la seva manipulació, el foment de la reutilització sempre que el procediment ho permeti, l'emmagatzematge dels residus químics amb els contenidors adequats i llur etiquetatge per a la identificació, el registre del residus i la retirada selectiva pels gestors autoritzats dels diferents tipus de deixalles que es produeixen de les activitats que es desenvolupen al laboratori de Fotografia.

² Oficina de Seguretat, Salut i Medi Ambient de la UB.

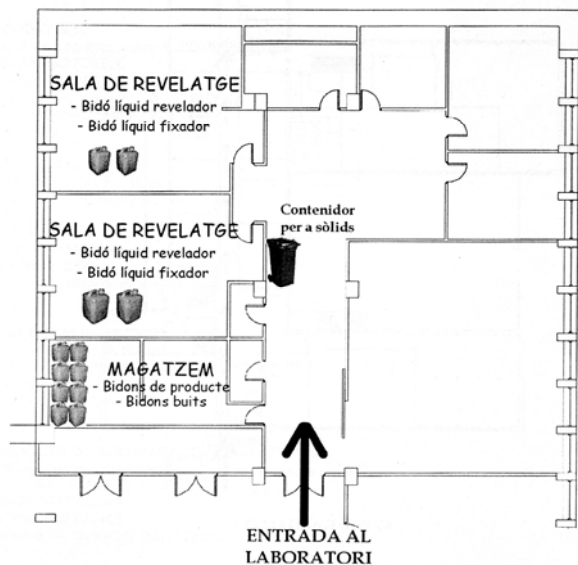

Figura 3. Disposició dels contenidors de residus al Laboratori de Fotografia.

No obstant, també caldria remarcar com, més enllà de la feina feta arrel d'iniciatives particulars, encara avui es fa palès que el buit entre el diagnòstic i la seva gestió (és a dir, una concreció de les competències i de la dotació pressupostària) dona lloc a situacions poc clares i complicades de sostenir. Seguint amb la qüestió de la recollida de residus fotogràfics com a exemple, la seva despesa ha estat assumida per diverses instàncies al llarg d'aquests 5 anys: del pressupost general de la facultat es deriva al Departament de Disseny i Imatge i a l'inrevés en repetides ocasions. Aquesta casuística posa de relleu que si les polítiques en aquesta matèria depenen dels individus, la seva aplicació i supervivència no es poden garantir. Sembla clar que la inexistència d'una dotació especial normalitzada per a la seguretat i la sostenibilitat dels tallers i laboratoris o bé de l'increment del pressupost ordinari per actualitzar i mantenir aquests aspectes, impossibilita l'aplicació d'algunes de les mesures derivades dels informes dels especialistes en prevenció.

Es desprèn del que s'ha referit que, a efectes pràctics, la previsió imprescindible quant a prevenció implica, sobretot, dotació econòmica i, consegüentment, la formació de tothom implicat. Aquests han estat els temes recurrents en la reflexió per optimitzar el laboratori des d'aquesta perspectiva. La resolució del primer, depèn de les voluntats i dels recursos que els òrgans pertinents de la mateixa Facultat de Belles Arts i de la Universitat de Barcelona estiguin disposats a esmerçar. Pal·liar el segon implica, a més, establir protocols i posar en marxa programes de formació continuada.

Incidència de l'MQD

En els moments actuals, sense cap mena de dubte, la nostra participació en l'MQD està funcionant com a caixa de resonància que multiplica les nostres consciències individuals i particulars. El fet de formar part d'un grup que es reuneix periòdicament per compartir les seves preocupacions, dificultats, propostes, experiències, etc. amb relació a la seguretat i la sostenibilitat de les pràctiques que es duen a terme en els tallers i laboratoris de la Facultat ens encoratja per treballar en aquest sentit.

Una de les principals dificultats de la feina en aquest camp és el fet que per tal que l'alumnat introdueixi canvis substancials en les seves pràctiques, esdevé fonamental la transversalitat dels missatges en aquest sentit. Com a conseqüència d'això, la consciència individual d'un docent és necessària, però no suficient, per garantir una incorporació eficient de la prevenció i la sostenibilitat en el currículum del grau de Belles Arts.

Creació dels PNT

En aquest context, quan en el si del grup per a la millora de la qualitat docent es va plantejar la possibilitat d'introduir els procediments normalitzats de treball (PNT) en la docència, ens va semblar una eina amb un alt potencial. En el dia a dia del laboratori de fotografia, l'alumnat que hi treballa ha de dur a terme certes pràctiques que, un cop han estat explicades per part del docent, l'estudiant haurà de repetir de forma autònoma moltes vegades. Es tracta, per exemple, de la preparació dels productes químics necessaris per al revelatge manual de material fotogràfic negatiu o positiu en blanc i negre, o del propi procés de revelatge dels negatius o de les còpies. Aquesta mena d'activitats s'havien dut a terme, tradicionalment, sense cap consideració especial pel que fa als riscos associats al seu desenvolupament i, en conseqüència, a les mesures preventives que calia adoptar en dur-les a

terme. Avui dia sabem, per exemple, que la ignorància d'aquestes qüestions va fer que, al segle XIX, un gran nombre de daguerrotipistes hi deixessin la vida en la pràctica del seu ofici en exposar-se repetides vegades als vapors de mercuri que es generaven en els processos de revelatge dels daquerrotips. Si bé és cert que els riscos associats al procés de revelatge actual del material negatiu i positiu són inferiors (la seva severitat és greu tot i que la seva probabilitat és reduïda), no és menys cert que els riscos existeixen i que el seu coneixement ens obliga, per responsabilitat, a ensenyar al nostre alumnat en què consisteixen i quines són les mesures de protecció que cal prendre.

La primera dificultat amb què ens trobem és la valoració que fan els diferents agents implicats (professorat, mestres de taller, tècnics especialistes) dels propis riscos. En alguns casos, l'aparent poca severitat i la baixa probabilitat fan que es menystingui el risc i, en conseqüència, la seva prevenció. No podem oblidar que, sovint, l'adopció de certes mesures de seguretat implica certes incomoditats si no s'està acostumat a utilitzar bata, guants o ulleres protectores, per exemple. En aquest sentit, el PNT es presenta com una eina excel·lent d'uniformització de certes pràctiques amb independència de qui les tutoritzi en cada moment (un o altre docent, mestre de taller, etc.).

Necessitat del caràcter normatiu dels PNT

La realització d'una experiència pilot en el desenvolupament del projecte, així com l'anàlisi de les pràctiques que s'han dut a terme al nostre laboratori més enllà de la durada de la pròpia experiència pilot, ens ha portat a la conclusió que l'efectivitat dels PNT només pot ser viable si compten amb recolzament institucional. Dit d'una altra manera, els PNT poden desenvolupar tot el seu potencial només si esdevenen normatius. Si el seu ús esdevé obligatori, es podrà garantir la seva aplicació, i podrà ser realment quantificada la seva incidència en la millora de l'adopció de mesures de prevenció i pràctiques segures per a les persones i el medi ambient.

Assignació de responsabilitats i dotació pressupostària

La nostra participació en aquest projecte ens ha revelat clarament que, per tal que les pràctiques segures i sostenibles s'instal·lin en el laboratori de fotografia caldria consolidar tres fases. El diagnòstic dels riscos és el primer pas necessari i, en aquest sentit, el laboratori disposa d'informes d'avaluació de l'OSSMA des de l'any 2003. El segon pas és la determinació de les mesures que cal adoptar i la seva integració a la pràctica habitual. En aquest àmbit, els PNT són una eina amb un gran potencial a l'hora de difondre-les però implica la necessitat d'un gran volum de feina relacionada amb les tasques de redacció, revisió, supervisió, aprovació, gestió i control. El darrer pas és el definitiu: la posada en pràctica de tot plegat. En aquest sentit, com passa sovint, la implantació de certes maneres de fer implica el condicionament dels espais, dels equipaments i dels materials. Si la correcta aplicació dels PNT implica l'ús habitual de cert material, cal que el pressupost assignat a la gestió del laboratori ho contempli.

Així doncs, la complexitat de la feina que entenem que cal fer en relació al tema que ens ocupa fa necessari que hi hagi un organigrama que determini clarament qui ha d'assumir les diferents responsabilitats tant a nivell personal com institucional i quines partides pressupostàries les han de fer viables.